

KULIN FERENC

Jegyzetek Sándor bátyám 1956-os Noteszlapjaihoz*

Sándor bátyám 2017-ben jelentette meg *Visszapillantó* című memoárját, s a csaknem 300 oldalas kötetben mindössze 11 oldalt tesznek ki az ötvenhatos emlékeit felidéző sorok. A *noteszlapok* egy medikus diagnoszta precizitásával és szépírói érzékenységgel rögzítik az eseményeket, melyekből ezúttal – többnyire szó szerint, helyenként tömörítve – egyetlen epizódot idézek. Az időpont: „október 29. vagy 30.” Sanyi az utcai sebesültek mentésében és elsősegély-nyújtásában vesz részt, s most „A következő 'harci' feladat: A Kilián laktanya segélyhelyéről átvinni a sérülteket. Harci szünet, de az Üllői út és a körút kereszteződés, a Corvin-köz környéke nemcsak hogy nem biztonságos, de a közlekedés fizikailag sem lehetséges a rengeteg kiégett tank és egyéb harci jármű és roncs villamos miatt. A Petőfi hídon át a Tüzoltó utcáig megyünk. A Kilián laktanyának ott van egy hátsó bejárata”, s itt attól a Maléter Páltól kell engedélyt kérnünk a mentési munkálatok folytatására, akit azzal a céllal vezényeltek oda, hogy „érvényt szerezzen a Corvin-köziek hatástalanítására.” Amikor Sanyi belép Maléter irodájába, az ezredes éppen ezeket a szavakat mondja telefonon a felettesének: „a felkelőket nem szerelem le, nem fogom el, hanem velük együtt, közösen járőrözve biztosítjuk a körzetben a nyugalmat”. Kommentárként teszem hozzá: lényegében ezért a mondatáért – s persze ennek következményeiért – ítélték később halálra, de ahhoz, hogy ez a gyalázatos politikai büntény megtörténjen, előbb – november 4-én – be kellett következnie a szovjet megszállásnak.

„A Nagy-budapesti munkástanács már úgy döntött, hogy a sztrájknak vége, s hétfőn, november ötödikén felveszik a munkát”, ám a történelem közbeszól. A Moszkvában és Brioniban született döntés nyomán „Megindul az (a szovjet) invázió olyan arzenállal, ami felér a második világháborúban Magyarország ellen bevetett gépesített katonai erővel.” Sanyi azt hitte: megengedheti magának, hogy a hétvégét itthon töltse, de vasárnap újra „szolgálatba” megy. Ennyit a *Noteszlapokból*.

És mi történik mindeközben idehaza? Október 23 óta már-már hozzászoktunk, hogy egyetemista bátyáim – Imre és Sanyi – rendszeresen bejárnak „forradalmat csinálni”, s hogy éjszakára sem térnek mindig haza. A telefon (a vonalas telefon) még működik, s legalább – ha közvetítésekkel is – életjelet tudnak adni magukról. A rádiót hallgatva természetesen van okunk aggódni, de legalább tudjuk, hol vannak. November 4-én azonban, miután a szovjet csapatok elfoglalták Budapestet, elné-

* Kulin Ferenc közelmúltban írt emlékezés-töredékét természetesen megmutatta kilencvenöt éves Sándor bátyjának, aki erre rábólintott, és utána együtt indultak mindennapos négy kilométeres sétájukra Szentivántelegen a virágzó cseresznyefák alatt. (A szerk.)

mulnak a telefonok. Imre már itthon van, de Sanyiról – vasárnapi távozása után – semmit nem tudunk. A Szabad Európa tudósításai a véres eseményekről mindnyájunkat kétségbe ejtenek. Sem aznap, sem másnap nem tér haza, s mi mindkét éjszakát félig ébren töltjük, várván, hogy megszólal a kapucsengő. Hiába.

November 6-án, kedden délelőtt 10 óra tájban beállít hozzánk Gracskó ezredes – Horthy egykori vezérkari tisztje, aki börtönévei és a Hortobágyra történt kitelepítése után a szentistvántelepi Szent László utca egyik házában albérletben húzta meg magát, s gyakori vendégünk volt – , s miután öleléssel köszönti apánkat, a gyászolóknak kijáró ünnepélyes részvétnyilvánítás hangján ezt mondja: „Sándor, büszke lehetesz: két fiút is adott a hazának.” (Nem tudta, hogy Imre már itthon van.)

Édesanyánk sírva átszalad testvéreimhez a hálósobánkba, apánk visszaroskad az íróasztalánál álló székre, és sápadtan, könnyeivel küszködve csak ennyit kér Gracskótól: mondd el, mit tudsz!” Annyit, amennyit ti – válaszolja az ezredes. Apám fellélegzik, hangja egyszerre fejez ki neheztelést és örömet: „tehát éppúgy nem tudsz semmit, mint mi. De hogy mondhatok akkor ilyet?” Gracskó érezhetően szerepzavarba esik, néhány pillanatig nem tudja eldönteni: vajon a „gyászoló” család iránti részvét, avagy a méltóságát ért sérelem tónusában folytassa-e a „társalgást.” „Megértelek.” – folytatja. „Tudom, nehéz ilyenkor tudomásul venni a tényeket. „De hát miféle tényeket?” – vág közbe apánk immár ingerültebben.”

„Nézd, Sándor: háború van. Talán jobban ismerem nálad a harcmező kegyetlen törvényeit.”

„Azok nem Isten törvényei!” Vele többet társalgok, mint veled; tőle *tudom*, hogy él a fiam!”

Gracskó apám vállára teszi a kezét, s engesztelődve, egyszersmind *engesztelően* zárja le a drámai dialógust: „Imádkozom, hogy legyen igazad. Bocsáss meg, ha felzaklattalak, s ha kérhetem, beszéljünk másról!”

Én nem hallgattam tovább a tárgyalásukat. Előbb anyámhoz és testvéreimhez nyitottam be, hogy megvigasztaljam őket: Gracskónak semmilyen új híre nincs Sanyiról, apa pedig biztos benne, hogy él. Ezt követően hátra mentem a kisszobába, s megpróbáltam feldolgozni magamban az abszurd jelenetet.

Birkóztam a szorongásommal: hátha Gracskónak van igaza; egyszersmind szerettem volna kétkedés nélkül magamévá tenni apánk Isten-hitét. Haragudtam az ezredesre. Ha valóban jobban ismeri a harcmező kegyetlen törvényeit, 1944-ben miért hagyta belesodródni önmagát és egész csapatát egy végzetes csatába – duzzogtam magamban. Akkor is tudtam, hogy nemcsak naiv, de igazságtalan is az életét kockáztató katonatiszttal szemben ez a fajta okoskodás, de 13 éves fejjel és lélekkel logikusnak tűnő érveket próbáltam kreálni, hogy magam is hinni tudjam: Sanyi él. Mérlegre tettem hát apánk hitét. Tudtam, hogy amikor ő az Istennel való társalgásra hivatkozik, a családunk sorsában megnyilatkozó Irgalom jeleire gondol. Sokszor beszélt azokról. Arról, hogy 18 évesen – huszárként – nem keveredett véres ütközetbe, hogy Trianon után Pestre szökhetett, s így nem sorozhatták be a román hadseregbe, hogy 44 őszén – nem sokkal azt követően, hogy Sanyi bátyánk perecekkal azelőtt ért át villamossal a Margit hídon,

mielőtt felrobbantották azt – sikerült kimenekítenie egész családunkat a megszálló szovjet csapatok elől; s arról is, hogy apósa, anyai nagyapánk, aki az első világháborúban az olasz frontról semmilyen életjelet nem adhatott magáról, négy év után visszatérhetett családjához, s hogy édesanyánk öccse, a hősi halottként „elkönyvelt” Laci bátyánk a második világháború után 9 évvel szabadult a szovjet hadifogságból. És volt egy egészen friss, alig néhány napos katartikus élménye is, amit nem tudott a pusztaszerencse jeleként értelmezni. Október 25-én, a véres csütörtökön Kati nővérünkkel ő is ott feküdt a Kossuth téren, amikor a szomszéd épületek tetejéről golyószórókkal kezdték megtizedelni az ünneplő tömeget, majd a kövezeten fekvő élőkön és holtakon keresztülhajtó tankok szorosan körülzárták a Parlament épületét. Az egyik harckocsi a mellettünk fekvő középkorú férfit taposta el, s ők úgy menekülhettek ki ebből a pokolból, hogy csak a ruhájukat kellett leporolniuk. Csoda-e, ha ennyi jelét tapasztalva az isteni kegyelemnek, apánk bizonyos volt abban, hogy imádságát ezúttal is meghallgatta az Úr. Neki lett igazza. Még aznap, november 6-án este Sanyi beállított.

EPILÓGUS.

Azt reméltem, hogy a vacsoránál filmjelenetekbe illő történeteket fogunk hallgatni a pesti utcai harcok szemtanújától, de ilyesmire akkor nem került sor. Sanyi csak annyit árult el, hogy medikusként vesz részt az utcai sebesültek mentésében, de arról, hogy Maléter Pállal is személyes kapcsolatba került, csak jóval később, az 57-es amnesztiarendelet után tudtunk meg drámai részleteket. Pedig Kati nővérem, s mi, az öccseim: Imre, Gábor, Péter, s persze magam is, már ott az asztalnál faggattuk volna, hiszen arra számítottunk, hogy másnap mi leszünk barátaink számára a forradalom koronatanúi; de édesapánk ránk szólt: „bízatom rá, mikor, miről beszél.” Sanyi szűkszavúságának és apánk óvatosságának okát csak néhány hét múlva értettem meg, amikor a letartóztatására készülő, házkutatási paranccsal beállító rendőrök bennünket is vallattak: mit tudunk a Magyar Népköztársaság ellenségévé züllött bátyánkról; merre járt, s miket csinált az elmúlt napokban és hetekben.

Sanyi nemcsak hogy nem dramatizálta a vele történetet, de láthatólag igyekezett feloldani otthonunk feszült légkörét. A vacsora előtt – miután édesapánk „felszólítására” eljátszottam Liszt II. magyar rapszódiaját – felidézett néhány epizódot zalaegerszegi katonaeveiből, s bennünket, kisöccseit vizsgáztatott: emlékszünk-e még valamelyikre az ott tanult, s nekünk is betanított kedvenc nótái közül. Én a „Jaj de szép a Kongó, Seggen csíp egy dongó” kezdetűt intonáltam, mire ő öblös hangon végigdalolta az egész „remekművet”. Kezdtém örülni, hogy ha már a harctéri titkaiba nem avatott is be bennünket, legalább csapunk egy jó murit, s lefekvés előtt talán még a „régidőket” idéző röhögő versenyre is sor kerülhet. Nem így történt. A Kongónóta után megpuszította a kobakunkat, s a közelgő vizsgáira hivatkozva hátravonult a kishálóba könyvei közé. Abban reménykedtem, hogy az ilyenkor szokásos rituálé ezúttal sem marad el, s mielőtt tanulmányaiba mélyed, felteszi kedvenc lemezét a gramofonra. Utána lopakodtam tehát, s a csukott ajtón keresztül, alig két percnyi várakozás után – állva – újra végighallgathattam az Egmont nyitányt.